

**ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ, ЇХ ГОТОВНОСТІ
ДО ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті розглядаються умови та засоби, які сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до пошукової діяльності; розвитку дослідницьких умінь студентів. Зокрема, розкривається значення та роль активних методів навчання; самостійної, творчої роботи студентів; використання опорних схем у навчально-виховному процесі вищої школи.

Ключові слова: готовність, пошукова діяльність студентів, дослідницькі вміння.

Сучасна ситуація в освіті характеризується посиленою увагою до особистості, внутрішнім фактором її саморозвитку та самореалізації. Курс на розвиток творчої індивідуальності спеціаліста – один із основних напрямків як вищої, так і всіх інших ланок професійної освіти.

Сучасний стан розвитку суспільства потребує підготовки педагога, яка орієнтована на розвиток особистості дитини та на саморозвиток і самовдосконалення вчителя, здатного працювати творчо, адже творчість має могутній психологічний реабілітаційний ефект, оберігає людину від стресів. Люди, здатні до творчості, легко адаптуються в будь-якому соціальному середовищі, життєвій і професійній ситуаціях.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (О.Я. Савченко, С. Сисоєва), дисертаційних досліджень (К.Б. Авраменко, В.М. Монахов, С. Шишов), що з явилися останнім часом, свідчить про визнання таких проблем, як підготовка педагога-дослідника, формування його готовності до творчого освоєння нововведень.

Однак наявна система педагогічної освіти недостатньо сприяє повній реалізації творчого потенціалу майбутнього вчителя та не задовольняє його у професійному становленні. Саме таму край необхідним є пошук шляхів і засобів, які дають змогу зробити новий крок у методичній підготовці майбутнього вчителя, тобто вивести його на рівень професійної компетентності.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей умов та засобів, які сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до пошукової діяльності.

На наш погляд, формування в майбутніх учителів готовності до пошукової діяльності, значною мірою залежить від кваліфікації та педагогічної майстерності викладача, його ерудиції, наукової та методичної творчості. Адже, дослідницький елемент був і завжди залишиться важливим у педагогічній діяльності вчителя. Під дослідницькими вміннями вчителя ми розуміємо системну якість особистості, яка містить аналітико-синтетичні, інформаційні, креативні та прогностичні вміння.

Серед провідних мотивів, які відображають спрямованість студентів на дослідницьку діяльність, ми виділяємо допитливість та інтерес до вирішення педагогічної проблеми. Серед особистісних якостей педагога, які сприяють його успішній дослідницькій діяльності, особливо значення мають самостійність, ініціативність, пращелобність, готовність до інтелектуального ризику, цілеспрямованість, наполегливість.

Вивчення психолого-педагогічної літератури та наші дослідження дали змогу розробити структуру дослідницьких умінь і виділити в ній:

- **аналітико-синтетичні** – уміння аналізувати, синтезувати інформацію; виділяти головне, суттєве; описувати явища; систематизувати і класифікувати наукову інформацію;

- **інформаційні** – уміння здійснювати бібліографічний пошук; працювати з книгою, довідниками та з іншими першоджерелами; працювати з технічними джерелами інформації;

- **креативні** – уміння генерувати ідеї, висувати гіпотезу дослідження; здатність до фантазії, уяви; переносити знання і вміння у нові проблемні ситуації; виявляти протиріччя, спроможність долати інерцію мислення;

- **прогностичні** – уміння передбачати розвиток об'єкта дослідження; здійснювати ретроспективний аналіз.

Вивчення дослідницьких умінь студентів ВНЗ показало, що їх формуванню приділяється недостатня увага під час професійної підготовки майбутніх учителів. Високого рівня вияву дослідницьких умінь у студентів першого курсу не виявлено зовсім. Найбільш розвинуті у першокурсників аналітико-синтетичні (82,3%) та інформаційні (84,5%) вміння. Це свідчить про те, що традиційний навчально-виховний процес у загальноосвітній школі сприяє розвитку логічного мислення, роботі з джерелами інформації. Найслабше розвинені креативні (50%) і прогностичні вміння (62%). В експериментальних групах, де проводилась цілеспрямована робота, спостерігається зростання у студентів середнього і високого рівня сформованості дослідницьких умінь.

Наші дослідження свідчать, що найбільшій увазі для розвитку в навчально-виховному процесі потребують такі креативні вміння майбутніх учителів як здатність генерувати ідеї, висувати гіпотези, фантазувати.

В сучасних умовах розвитку освіти особливого значення набуває технологізація навчального процесу, що потребує прогностичних умінь учителя. Таким чином, педагогічне оцінювання дослідницьких умінь майбутнього вчителя сприяє виявленню прогалів у їх сформованості, а значить, можливості враховувати такі під час професійної підготовки.

На першому курсі ми приділяємо велику увагу процесу формування дослідницьких умінь засобами самостійної, індивідуальної та творчої роботи під час викладання дисципліни "Педагогіка".

Студенти отримують перелік тем творчих, самостійних, індивідуальних робіт з предмета, який може коригуватися з урахуванням інтересів студентів. Обираючи собі тему для теоретичного наукового дослідження, студенти формують об'єкт і предмет їх творчого пошуку, формують гіпотезу і складають план дослідження. На цьому етапі вони роблять певний прогностичний аналіз очікуваних результатів та виділяють етапи творчих завдань. Викладач за графіком проводить групову та індивідуальні консультації щодо написання й оформлення творчого дослідження. Його використовують студенти для виступів під час занять. Працюючи над темою, вони вчать добирати й опрацьовувати літературу та інші джерела інформації. А відтак, - узагальнювати матеріал, робити власні висновки з проблеми, що вивчається. Заключний етап – наукова конференція, яка проводиться протягом останніх двох тижнів семестру. Студент усно доповідає про наслідки творчої роботи. Цей етап формує у студентів уміння лаконічно виділити головне в своїй роботі, розкрити значущість проблеми, яка ним вивчалася, показати її можливе практичне застосування під час педагогічної практики. Крім того, викладач має змогу оцінити ступінь засвоєння даної теми іншими студентами, запропонувавши прорецензувати дослідження однокурсника.

Цікавою формою науково-дослідницької діяльності студентів, яка сприяє формуванню дослідницьких умінь, є навчально-рольова гра. Ми вважаємо, що навчально-рольова гра є одним із засобів моделювання реальної педагогічної діяльності. Нами розроблено етапи проведення навчально-рольової гри: підготовчий, – у процесі якого визначається тема гри, обгрунтовується проблема, обирається ситуація; організаційний – розподіляються ролі, проводяться консультації студентів, які беруть участь у цій грі; дійовий – під час якого проводиться гра і ніхто з присутніх не втручається у процес гри; аналітичний – обговорюються та оцінюються результати гри, виступають експерти.

Виділяємо типи навчально-рольових ігор, які проводяться з дисципліни "Педагогіка".

Перший тип – мікрореквізит. Студент виступає в ролі вчителя, викладає фрагмент матеріалу з необхідної дисципліни. Роль учнів виконують студенти групи, виняток становлять експерти, функцією яких є аналіз ситуації. Важливим є те, щоб студенти в різних ситуаціях імітаційного моделювання педагогічної діяльності не відтворювали життєвих стереотипів поведінки викладачів, а цілеспрямовано формували б у себе творчий тип учителя, який спрямований на постійний науковий пошук з використання новітніх досягнень науки.

Другий тип – рольові диспути чи наукові дискусії з обов'язковою участю опонентів. Для проведення диспуту обирається творча група студентів. Між ними розподіляються ролі (ведучий, опоненти). Обирається тема диспуту. Наприклад, "Педагогіка – це наука чи мистецтво?", "Існує думка про те, що педагогами народжуються і про те, що педагогами стають. Яка точка зору має право на першість?", "Чому іноді новаторський метод суперечить науковій педагогіці, дидактиці, чи можна подолати цю суперечність?".

Третій тип гри – групові нестандартні уроки. Студенти розподіляються на творчі групи, які готують нестандартний тематичний урок у формі усного журналу, свята, казки, мандрівки, тощо. Кожен із групи має певне завдання і роль.

За будь-якого типу навчально-рольової гри студенти набувають уміння вирішувати нестандартні проблеми оригінальними засобами, здатності з науково обгрунтованих позицій розв'язувати завдання педагогічної практики. Досвід проведення навчально-рольових ігор свідчить про підвищений інтерес у студентів до проблеми, їхню активність на всіх етапах підготовки і проведення гри. Студенти виступають як спільнота дослідників. Крім того, у процесі ігор вони набувають методичного досвіду проведення означених заходів під час проходження педагогічної практики.

В статті ми розглядаємо розвивальне-творче середовище, яке передбачає можливість постійного опанування студентами нових способів діяльності, виконання нових дій, розвитку всіх психічних процесів дітей (уяви, мислення, сприймання, мовлення), підтримки і стимулювання їхніх потреб, інтересів, нахилів, пізнавальної активності та створює максимально сприятливі умови для розвитку логічного мислення.

Для формування в студентів вищої готовності до пошукової діяльності, пропонуємо цілісну систему роботи з використанням опорних схем з дисципліни "Педагогіка", під час якої майбутні вчителі:

- міцно засвоюють теоретичні основи педагогічної науки;

- систематично ознайомлюються з передовим педагогічним досвідом, методами, прийомами, системою роботи педагогів-новаторів на царині навчання та виховання, з основними ідеями педагогіки співробітництва;

- критично переосмислюють свої знання, формують уміння в процесі виконання лабораторних і практичних робіт, беруть участь у семінарах, ділових іграх, вирішують різноманітні педагогічні задачі-ситуації;

- набувають знань та умінь під час педпрактики та виконання курсової роботи.

Першим етапом роботи над опорними схемами було чітке засвоєння студентами теоретичного курсу основ педагогіки. Допомогало у цьому використання у процесі викладання опорних конспектів (за термінологією В.Ф.Шаталова – "опорних компактів", бо вони охоплюють матеріал цілої теми).

Науково-дослідна робота студентів включала конструювання опорних схем, використовуючи принцип асоціативних зв'язків. Для більшості тем з курсу педагогіки, які потребують запам'ятовування великої кількості фактичного матеріалу, студенти склали опорні схеми. З досвіду роботи можемо сказати, що така форма викладання корисна як викладачу, так і студентам. Для педагога користь очевидна: економія часу, можливість систематично і в повному обсязі перевірити знання студентів.

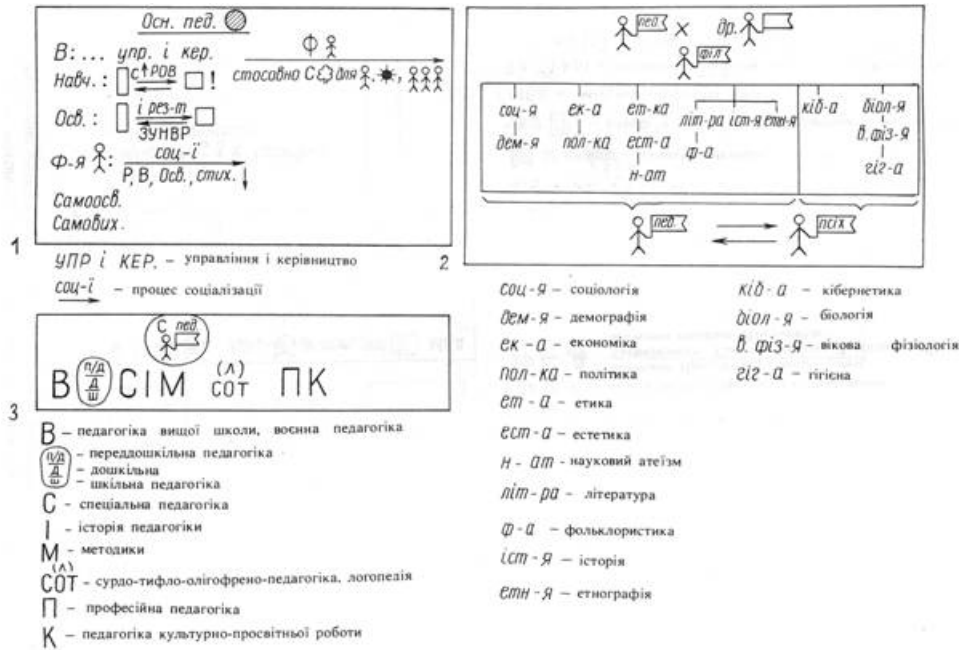
Нижче наводимо зразки опорних схем і позначення до опорних схем, які були складені на прикладі вивчення курсу "Педагогіка" з теми "Предмет, завдання та категорії педагогіки".

У блоці 1 ми даємо поняття про виховання, навчання, освіту; формування особистості; самоосвіту та самовиховання.

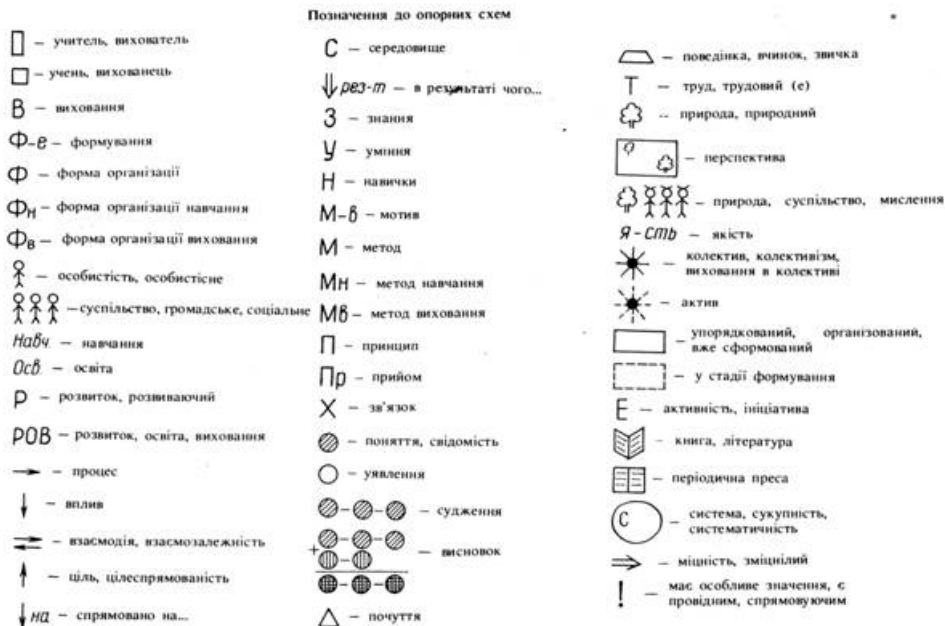
Блок 2 розкриває зв'язок педагогіки з іншими науками.

Блок 3 розкриває складові частини педагогічної науки: загальну (вікову) педагогіку, включає переддошкільну, дошкільну, шкільну; спеціальну (олігофрено-педагогіку, тифло-сурдо-педагогіку і логопедію); історію педагогіки; методики; педагогіку вищої школи, військову; професійну педагогіку, культурно-просвітної роботи.

Отже, опорні схеми доцільно використовувати в професійній підготовці майбутніх учителів, оскільки вони дають змогу суттєво підвищити рівень інноваційної культури педагога, сформувані потребу в подальшому розвитку прогностичних і креативних умінь, творчої активності.

Тема: "Предмет, завдання та категорії педагогіки"

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, ми доходимо висновку, що професійно-ціннісне ставлення студентів до пошукової діяльності формувалося під час виконання завдань дослідницького характеру; проведення лабораторних і практичних занять з використанням навчально-рольових ігор; системної роботи за опорними конспектами; під час ознайомлення майбутніх учителів із досвідом роботи майстрів педагогічної праці.

Перспективи подальших досліджень ми бачимо у визначенні педагогічних умов, що сприятимуть ефективній діяльності майбутніх вчителів до самовдосконалення, що є джерелом професійного зростання, здатності протягом усієї педагогічної діяльності успішно виконувати свої функції, постійно

підвищуючи професійні знання, уміння й навички.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко. – Мн.: Изд-во БГУ, 1976.
2. Зязюн І.А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу / І.А. Зязюн // Рідна школа. – 2000. – № 8.
3. Креденець Н.Д. Компетентнісна парадигма професійної підготовки фахівців / Н.Д. Креденець // Сучасні інформаційні технології та інновації методики навчання у підготовці фахівців: Зб. наук. праць. – К. – Вінниця, 2004. – С.185-198.
4. Педагогический поиск / Сост. И. Н. Баженова; [Пер. с рус.]. – К.: Рад. шк., 1988. – 496 с.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів пед. факультетів / О. Я. Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.

Подано до редакції 28.09.11
